

Antanas Šileika

Romanas

SEPTINTAS SKYRIUS

Vilnius

1945-ųjų lapkritis

Vilniaus miestas, naujoji Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos sostinė, apgyventa vaiduoklių ir prašalaičių. Vaiduokliai buvo kilę iš žydų ir lenkų valdančiosios klasės, kurią išžudė arba ištrėmė, ir dabar jų dvasios vaidenosi mieste, neramios ne tiek dėl radikalių architektūrinių pokyčių – ištisi rajonai buvo subombarduoti – kiek dėl žaibiško gyvųjų skaičiaus mažėjimo.

Lenkijos armija krajova padėjo perimti Vilnių iš vermachto 1944-aisiais, o už visą savo triūsą besiveržiančių raudonųjų buvo tiesiog nuginkluota, o jos kariai išsiųsti sutikti mirties šiaurėje. Raudonieji grąžino miestą Lietuvai ir likusius lenkus ištrėmė į naująją Lenkijos valstybę. Na, o dauguma žydų seniai buvo išmirę.

Tris šimtus metų Vilnius buvo provincijos miestas, bet dabar jis vėl tapo sostine. Lietuviai, kurie plūdo į sostinę dirbti mokytojais ir biurokratais, gyveno griežtai valdomi ir atidžiai prižiūrimi raudonųjų šeimininkų. Biurokratai turėjo ką veikti: skaičiuoti sugriautų namų plotą, sudaryti darbo brigadas subombarduotoms miesto dalims valyti ir šalinti religinius paveikslus nuo bažnyčių sienų, kad būtų galima pastatus paversti sandėliais ir muziejais. Nors Vilniaus gyventojai neapkentė savo naujųjų šeimininkų, jie buvo pernelyg įdėmiai stebimi, kad organizuotų pasipriešinimą. Tikrasis pasipriešinimas buvo partizanų rankose, užmiestyje.

O dėl vaiduoklių, tai jų liūdesio naujieji gyventojai nepastebėjo. Jei kas žinojo apie šių vaiduoklių sielvartą, tai buvo žmonės, sugebėję pabėgti ir apsigyventi svetur: Niujorke, Tel Avive ar Varšuvoje. Vilniaus vaiduokliai beveik neturėjo, ką gąsdinti, todėl buvo alkani ir paliegę, pasmerkti greitesniam išnykimui nei kitų vietovių šmėklos.

Pasibaigus karui ir smarkiai praretėjus senųjų gyventojų gretoms, Vilnius tapo laisvu, bet pavojingu miestu. Kai kurios jo dalys taip ištuštėjo, kad valkatos galėjo gyventi namų griuvėsiuose nepastebėti ištisas savaites, bet vis dėlto, rizikuodami papulti į nelauktą milicijos, čekistų arba Raudonosios armijos reidą, o pastarosios kariai pirmiau naudodavosi šautuvu, nei tikrindavo dokumentus. Išgyvenusieji karą – našlės ir našliai, našlaičiai ir prašalaičiai, sužeistieji ir ligotieji, piktieji ir bepročiai – visi šie žmonės į miestą atkeliavo tarsi iš niekur, kalbėjo niekam nežinomomis kalbomis ir todėl buvo ne ką mažiau pasimetę nei šmėklos.

Kad ir kiek milicijos pareigūnų prižiūrėjo miestą, jis vis tiek knibždėte knibždėjo vagių: vilties netekusių vyrų, moterų ir vaikų, kurie negalėjo niekur išvykti, nes arba neturėjo dokumentų, arba jų nusikaltimai buvo pernelyg rimti, arba jie iš prigimties buvo linkę nusikalsti ir troško būti tarp tokių, kaip jie patys.

Lukas įžengė į miestą vos prašvitus, įsikandęs negrabiai susuktą cigaretę, ant akių užsimaukšlinęs kepurę ir nešinas pintine su aštuoniais neluptais virtais burokėliais. Jis atvyko nepastebėtas drauge su kitais kaimo žmonėmis, kurie traukė į miestą parduoti visko, kas namie buvo nereikalinga, arba, jei pasiseks, išmainyti to į jiems reikalingus daiktus.

Jis žingsniavo Vilniumi per sugriautą žydų getą iki pat Aušros vartų, viduramžiškų miesto vartų, kuriuos puošė koplyčia su stebuklingu Mergelės Marijos paveikslu, kurio raudonieji nenukabino, nes

naudojosi juo kaip masalu įtartiniems subjektams privilioti. Lukas nėrė į šalutinę gatvelę, kad išvengtų patikros punkto, kuriame jo būtinai paprašytų dokumentų. Jis turėjo padirbtus dokumentus, bet nenorėjo jų išbandyti.

Įsuko į pirmą kiemą ir apsidairė, ieškodamas kreidos apskritimo, kuriuo turėjo būti pažymėtas arkinis įėjimas. Radęs jį, įžengė į apgriautą pastatą ir nulipo aptrupėjusiais laiptais žemyn į rūsį, kur sustojo prie užrakintų durų.

Atidariusi duris, Elena iš pradžių jo nepažino, todėl prabilo į jį šiurkščia rusų, o paskui lenkų kalba.

– Tai aš, – pasakė Lukas.

Ji nuėmė kepurę jam nuo galvos ir paleido plaukus kristi ant kaktos.

– Kaip tau ne gėda šitaip mane gąsdinti, – tarė ji.

Prieš paimdama jį už rankovės ir įsitraukdama į vidų, Elena ištraukė rankų darbo cigaretę jam iš lūpų ir numetė į laiptų aikštelę. Tuomet suėmė jo veidą rankomis ir prisitraukė arčiau, kad galėtų pabučiuoti į lūpas.

Po jų pažinties kiekvienas susitikimas abiem buvo tikra dovana. Tačiau kas kartą džiaugsmą temdydavo žinojimas, kad šis susitikimas gali būti paskutinis. Vien tai, kad jie išgyveno, buvo neįtikėtina sėkmė, ką jau kalbėti apie jų retus susitikimus, prilygusius stebuklui. Lukas atsitraukė, pastatė pintinę ant žemės ir apkabino Eleną. Kelias akimirkas jie taip stovėjo, paskui vėl pasibučiavo.

Rūsysis buvo tamsus ir drėgnas, atsidavė pelėsiu. Artilerijos sviedinys buvo įkritis pro stogą, perskrodęs abu namo aukštus ir dabar gulėjo įstrigęs rūsyje nesusprogęs. Jis gulės ten iki 1971-ųjų, kai ambicingas, bet istorijos neišmanantis restauratorius pastuksens jį plaktuku ir sukels sprogimą, kuriame žus ir pirmame aukšte gyvenanti senyvo amžiaus moteris. Bet kol kas jis gulėjo, laukdamas savo valandos.

Vienintelė šviesa skverbėsi į rūsį pro skylę lubose, mažytį stoglangį, kurį buvo išmušęs artilerijos sviedinys.

– Niekas daugiau su tavimi neatvyko? – paklausė Elena.

– Ne.

– Tai kas nutiko tai jūsų atominėi bombai? Aš nieko negirdėjau apie liepsnojančią Maskvą, o jūs?

– Kol kas ne. Bet dėl to ir surengėme šį susitikimą.

– Manai, dar yra vilties, kad prasidės karas?

– Žinoma, kada nors jis tikrai prasidės. Mes tiesiog turime nenusiminti.

– Lengviau pasakyti nei padaryti.

Tokioje prieblandoje, kai šviesa sklinda tik pro ventiliacijos angą jai už nugaros, Lukui buvo sunku įžiūrėti Elenos veido bruožus, bet jam ir nereikėjo aiškiai jos matyti. Užteko jausti ją šalia, jausti jos šilumą ir švelnumą, sklindantį į jį, kuriam pamatyti šviesos visai nereikia.

– Mano nuotaika gera, – pasakė Lukas. – Jei nuolat jausimės blogai, vadinasi, raudonieji nugalėjo. Stengiuosi, kad jie jaustų mano bizūną sau ant sėdynių. Tokia mintis man pakelia nuotaiką. Eidamas į miestą aplinkui mačiau tik nusiminičius žmones pakeliui į darbą. Tampame baudžiauninkų tauta. Bet aš griežtai atsisakau būti nusiminęs.

Lukas pažvelgė į Eleną, jausdamasis šiek tiek nepatogiai dėl išrėžtos kalbos. Ji pasistiebė ir pabučiavo jį.

– Tu ir man pakeli nuotaiką, kai mes kartu. Kartais pagalvoju, kad galėtume pasidaryti labai gerus dokumentus, tada susirasti kokį užmirštą šalies kampelį ir ten įsikurti, – labai greitai išbėrė ji, žinodama, kad Lukui ši mintis nepatiks.

– Tokiu atveju aš būčiau dezertyras. Jei Titnagas ar kas nors kitas iš partizanų mus sugautų, iš karto nušautų.

– Žinau, kad tai neįmanoma. Kita vertus, vienos apskrities partizanai beveik nieko nežino apie tai, ką veikia kitos apskrities partizanai. Jei persikeltume už dviejų apskričių nuo čia, galėtume sau laisvai gyventi.

– Slapstytumėmės ir nuo raudonųjų, ir nuo partizanų – būtume dvigubi bėgliai. Kas tai būtų per gyvenimas?

– Bent jau nebūtume pasmerkti.

– Pasmerkti?

– Gali raudonuosius čaižyti bizūnu kiek tik nori, bet vien dėl tavęs jie namo neišvažiuos.

– Gal ir ne, bet bent ant širdies jau bus ramu, kad jie neliko nenubausti.

– Ir aš norėčiau juos nubausti. Kai maštau apie savo brolių ir apie tavąjį, nirštu ir nerandu sau vietos, bet jaučiuosi bejėgė. Kodėl amerikiečiai gaili savo bombos? Kodėl mums nepadedą?

– Nežinau.

Apgriauto rūsio kampe stovėjo stalas ir keturios kėdės – šlamštas, paliktas čia anksčiau gyvenusių valkatų. Kėdės buvo išklibusios ir nešvarios. Lukas pastatė pintinę ant stalo.

– Ką ten turi? – paklausė Elena.

– Tik kelis burokėlius, bet jie virti. Tu alkana?

– Aš visą laiką alkana. Turiu pusę kepalo duonos ir truputį šaltos arbatos butelyje.

– Tuomet prisėskime trumpai. Kiek turime laiko prieš atvykstant kitiems?

– Gal valandą, jei viskas eisis sklandžiai. Ar žinai, dėl ko jie čia renkasi?

– Žinau, bet dar truputį palaukime.

Šviesai krintant pro skylę lubose, Lukas sudėjo visus susiraukšlėjusius burokėlius į lėkštę ir stebėjo, kaip Elena išima iš portfelio nedidelį tamsios ruginės duonos puskepalį ir užkimštą puslitrinį butelį su saldžia arbata.

– Prašom sėstis, – pasakė Lukas, tarsi būtų padavėjas prašmatniame restorane.

– Leisk man, – tarė Elena. – Ar turi peilį?

Lukas padavė kišeninį peiliuką, kuriuo ji nulupo keturis burokėlius ir supjaustė juos į keturias dalis kaip motina, dalijanti nedidelį apelsiną savo vaikui. Dar atpjovė kiekvienam po dvi riekes duonos. Net menkai apšviesti, jos pirštai atrodė ryškiai raudoni. Ji pasmeigė vieną burokėlio ketvirtį ant peilio ir pasiūlė Lukui. Šis paėmė jį ir įsidėjo į burną. Kai siekė antrojo jam atkišto gabalėlio, jo pirštai irgi buvo ryškiai raudoni.

– Labiau nei dėl ko kita, kaunuosi su jais būtent dėl šito.

– Burokėlių?

Jis nusijuokė.

– Ne. Dėl normalaus gyvenimo. Neteisinga, kad sėdime šitame rūsyje, kad slepiamės vien todėl, jog norime kartu pavalgyti.

Elena neatsakė. Ji atkimšo butelį su arbata.

– Neturime stiklinių, – tarė.

– Nesvarbu.

Ji pakėlė butelį ir atsigėrė, tuomet padavė jį Lukui, ir jis irgi atsigėrė.

– Titnagas paprašė manęs, kad pirmas čia atvykčiau, – pasakė Lukas, – nes norėjo suteikti mums progą truputį pasikalbėti dviese.

– Jis žino apie mus?

Nuo tos nakties, kai pirmąkart pasibučiavo, jie buvo susitikę vos tris kartus, tačiau kaskart rasdavo laiko pabūti dviese.

– Titnagas viską žino. Gyvendami bunkeriuose mes visi labai suartėjame ir paslaptys greitai

išaiškėja.

– Ar kalbėjaisi su kitais apie mane?

– Kaip galėjau nesikalbėti?

– Ir ką tokie vyrai kaip Lakštingala pataria... tokiuose reikaluose? – ji vos nepasakė „meilės reikaluose“, bet per daug drovėjosi ištarti šiuos žodžius.

– Žinoma, Lakštingala ne romantikas, bet jis turi gerą širdį.

– Vis dėlto apie ką Titnagas norėjo, kad mes pasišnekėtume?

– Tu dirbi kontoroje Marijampolėje, o ten renkasi daug raudonųjų.

– Taip, žinau. Ir ką?

– Ten yra keli baisūs rusai, raudonieji, ir keli jų sekėjai lietuviai. Jie labai blogi žmonės, kaip ir pati man sakei. Šimtus žmonių yra išsiuntę į stovyklas Šiaurėje. Jie taip pat yra siuntę žmones į CK kalėjimus ir leidę juos kankinti, vyrus ir moteris. Ir patys yra kankinę žmones.

– Taip, taip. Ir ką dėl jų?

– Mes ruošiamės juos nužudyti.

– Gerai, puiku. Man tai nekliūva. Bet kodėl man visa tai pasakoji? Ar tau reikia mano leidimo? Galiu sužinoti, kur jie gyvena, jei reikia. Darbe galėsiu patikrinti jų duomenis ir visą informaciją apie juos perduoti tau.

– Niekaip nesučiuptume jų visų vienu metu. Dienomis jie vaikšto apsistatę sargybiniais, o naktimis miega saugiose vietose. Turime juos išvilioti.

– Gerai, tai ir išviliosime. Bet kaip?

– Tu galėtum pasikviesti juos į vakarėlį.

– Aš galėčiau juos pasikviesti? Į kokį dar vakarėlį?

– Gal į vardadienį.

– Mano vardo diena yra kovo antrą, bet raudonieji nemėgsta vardadienių, nes jie atėję iš katalikų kalendoriaus.

– Sugalvosime ką nors kita. Detalės kol kas nesvarbu. Svarbu principas. Ar sutiktum?

– Plačiau paaiškink, ko prašai.

– Tu surengtum vakarėlį savo bute ir pasikviestum savo kolegas ir kaip galima daugiau raudonųjų. Jiems susirinkus, pasirodytume mes ir juos likviduotume.

Ji išklusė jį, bet nieko neatsakė, leisdama sau pirmiausia suvokti jo žodžių prasmę. Lukas pavartojo jam nebūdingą eufemizmą. Kaip galima „likviduoti“ žmogų? Jai neprabilus, Lukas tęsė toliau.

– Tau pačiai nieko nereikėtų daryti, bet įspėju, kad vaizdas būtų nekoks.

– O visa tai įvykdžius?

– Turėtum pasitraukti į miškus kartu su mumis. Tavo legalus gyvenimas baigtųsi. Tik nežinia, ar jie susirinktų, jei juos pakviestum.

– Jei gausiu maisto, gėrimų ir moterų, jie tikrai ateis. Jie labai paprasti vyrai. Būk geras, susuk man cigaretę, kol mėginsiu visa tai suvokti.

Lukas išsiėmė savo atsargas ir ėmė sukti cigaretę. Tabakas, augintas vietinių, buvo rupus, o lipnaus popieriaus cigaretėms gauti buvo labai sunku, todėl Lukas tvirtai susuko cigaretės galus, tad rūkančiam teks stipriai traukti dūmą. Padavė cigaretę Elenai, kuri ją apžiūrėjo. Abu prisiminė tobulus cilindrus, kuriuos jos brolis suko, jiems pirmą kartą susitikus.

– Maniau, kad į susitikimą atėjai anksčiau, nes truputį pasiilgai manęs, – pasakė ji.

– Aš labai tavęs pasiilgau. Norėčiau visą laiką būti su tavimi.

– Bet pirmiau reikia sutvarkyti reikalus.

– Šie du dalykai labai susiję. Aš ne pats pasirinkau tokį gyvenimą. Pasakojai man, kad norėtum atsikratyti savo senojo gyvenimo. Sakei, kad darbe jie ima įtariai į tave žiūrėti. Tai būtų galimybė atsisteisti su jais, atkeršyti už brolių. O aš atkeršyčiau už savąjį.

– O paskui?

– O paskui būtume kartu. Toks gyvenimas nebūtų lengvas, bet mes turėtume vienas kitą.

– Nedaug moterų gyvena pogrindyje.

– Bet yra tokių. Paklausk. Aš myliu tave. Noriu būti su tavimi kiekvieną minutę – dieną ir naktį.

Ji patylėjo, įsiklausydama į jo žodžius.

– Ir aš tave myliu, bet ar tai vienintelis kelias mums būti kartu?

– Iš ko dar galime rinktis?

– Nežinau. O jei nesutiksiu?

– Tuomet tai bus tik vienas planas iš daugelio, planas, kurio niekada neįvykdėme. Ir viskas, – atsakė Lukas.

– O mes?

– Susitiktume, kai tik galėtume.

– O kaip dėl mano plano? – paklausė Elena.

– Į tavo planą įeina išdavystė.

– O į tavąjį – žmogžudystė. Bet jei nieko nedarysime, susitikinėsime kaip iki šiol, kas trys keturios savaitės, nelygu situacija.

– Taip. Nieko geresnio negaliu tau pažadėti. Aš kareivis ir mes kariaujame.

– Kaip juos nužudytumėte?

– Mes su Titnagu galvojome apie nuuodijimą, bet paaiškėjo, kad gauti nuodų yra sunkiau nei tikėjomės.

– Ir?

Titnago nuomone – aš geriausias jo šaulys. Sukviestume juos į vieną vietą, prišertume ir nugirdytume, o tada nušautume, kol jų budrumas apmalšės. Žinau, kad turi kambario draugę. Mes sugalvotume, kaip ją apsaugoti.

– Ji tokia pat, kaip ir kiti darbe. Įstojo į komjaunimą.

– Tuomet galėtum pakviesti ir ją, ir daugiau tokių moterų kaip ji. Elena surūkė cigaretę ir numetė nuorūką ant plūktinių grindų. Lukas ją užgesino.

– Tavo veidas kaip atversta knyga, – pasakė Elena. – Ar manai, kad sugebėtum nuslėpti savo emocijas?

– Nežinau.

– Turėtum apsimesti, kad esi geros nuotaikos, o viduje puoselėtum savo planą.

– Kalbi taip, tarsi jau būtum apsisprendusi, – pasakė Lukas.

Jau beveik apsisprendžiau. Bet turi sužinoti, ką iš tikrųjų man jauti. Jūs, lietuviai, visada tokie uždari, kai kalba pasisuka apie jausmus. Girdėjau, kad kitų šalių vyrai ne tokie santūrus reikšdami savo emocijas.

– Nori, kad dar kartą pasakyčiau, kad myliu tave?

– Aišku, kad noriu, jog dar kartą tai pasakytum. Tie žodžiai man patys gražiausi ir man niekada nepabostų jų klausytis. Mes gyvename apsupti melo ir liūdesio, ir kartais man atrodo, kad daugiau nebeišversiu. Man reikia turėti nors truputį vilties. Aš sutinku tai padaryti, jeigu tu to nori, bet padarysiu tai tik todėl, kad myli mane – tik dėl šios priežasties.

– Aš labai tave myliu.

Ji paėmė jį už rankų ir pažvelgė į jo pirštus, raudonus kaip ir jos. Ji papurtė galvą ir nusijuokė, tuomet prisitraukė jį, pasilenkusį virš stalo, artyn ir pabučiavo.

SEPTYNIOLIKTAS SKYRIUS

Paryžius

1949-ųjų rugsėjis

Rue des Lions St-Paul gatvė Paryžiaus Marė rajone labai rami, ji buvo netoli nuo tos vietos, kur Lukas pirmą kartą beveik prieš pusantrų metų skaitė paskaitą emigrantų bendruomenei. Rytai ja traukdavo gausybė moksleivių rytų kryptimi, o popietėmis – vakarų kryptimi, na, o be jų, per dieną po Luko darbo kambario langais antrame aukšte praeidavo vos dvi dešimtys pėsčiųjų. Kad gatvė artėja žmogus, Lukas suprasdavo iš batų kaukšėjimo siauru šaligatviu.

Langas į gatvę buvo šiaurės pusėje, tad šviesos pro jį prasiskverbėdavo mažai, todėl, baigęs dienos darbus, Lukas užvėrė ir užrakino langines. Kitas buto langas žvelgė į kiemą, kuriame kartais leisdavo žaisti vaikams, jei jie būdavo pakankamai tylūs ir neerzindavo durininkės. Ji arba jos vyras nuolat būdavo prie lango ties durimis pirmame aukšte.

Šiek tiek mažiau nei prieš metus Lukas susituokė su Monika visai netoliese esančioje didžiulėje Šv. Pauliaus ir Liudviko bažnyčioje. Jiems pasisekė, kad gavo šį butą, kuriame prieš tai gyveno Monikos dėdė, 1949-ųjų pradžioje išvykęs į Ameriką. Visa emigracinė vyriausybė persikėlė į Ameriką, taip pat daugybė DP gyventojų – jie skrido į JAV, Kanadą, Australiją ir net Naująją Zelandiją. Tarsi migruojantys paukščiai jie pakėlė sparnus, vos spėję išskristi pirmieji iš pulko.

Tačiau išskrido ne visi. Lukas ir Monika vis dar gyveno Paryžiuje ir nesiruošė niekur kraustytis, bent kol kas. Monikai dar reikėjo baigti mokslus, o Lukas nesijautė pasirengęs palikti Europos.

Dar pavasarį, atšilus orams, Luką ėmęs kankinti nerimas per visą vasarą dar labiau sustiprėjo. Pasaulis vėl keitėsi, bet buvo sunku pasakyti, kuo visa tai baigsis. Raudoniesiems nugalėjus Kinijoje į valdžią atėjo Mao Dzedunas. Sovietai, padedami savo šnipų Amerikoje, susprogdino pirmąją atominę bombą: jiems buvo parodyta, kaip tai daryti. Niekas nebekalbėjo apie sovietus kaip apie puikius sąjungininkus karo metais. Galbūt partizanų padėtis Lietuvoje gerėjo, bet, beveik dvejus metus praleidęs užsienyje, Lukas jos nebeišmanė. Dabar pasaulio įvykiai atrodė nutolę. Lukas, kaip ir visi kiti, rūpinosi savo kasdieniu gyvenimu. Priežasties nerimauti nebuvo, nebent tai, kad buvo nepratęs prie tiek laimės ir stabilumo. Jis priaugo svorio, ir senieji drabužiai tapo per ankšti.

Per pastaruosius penkerius metus Lukas nebuvo gyvenęs vienoje vietoje taip ilgai, todėl praleidęs tame pačiame bute aštuonis mėnesius jautėsi keistai pažeidžiamas, tarsi karo laikai būtų sugrįžę ir tokia ramybė bute reikštų, kad tai spąstai. Kiekvienam jo ieškančiam jis būtų lengvas taikiny, priešingai negu tas, kuris nuolat juda. Bet kas galėtų ieškoti jo dabar, kai jis virto privačiu asmeniu?

Monika buvo labai užsiėmusi – visą dieną mokydavosi slaugos. Emigracinė vyriausybė paprašė Luko parašyti knygą apie partizanus ir šiek tiek jam už tai mokėjo, tad jis iš lėto darbavosi, bene ketvirtą kartą užrašydamas viską, ką buvo patyręs pasibaigus karui. Kadangi dirbo namie, jis buvo tas, kuris eina pirkti maisto vakarienei, kai vėlyvą popietę vėl atsidaro parduotuvės, ir tas, kuris tvarko butą, nes jis šiaip ar taip namie, o Monika visą laiką mokosi.

Šiandien kaip paprastai Lukas pasiėmė pirkinį krepšį, nulipo laiptais į kiemą ir išėjo į gatvę.

Jei kas ir galėjo kelti Lukui nerimą, tai tik prancūzai. Monikos dėdė, prieš persikeldamas gyventi į Ameriką, paaiškino jam, kad Prancūzijos vyriausybė knibždėte knibžda raudonųjų, todėl bendradarbiauti su SDECE yra nesaugu, netgi pavojinga. Pasidaryti su jais informacija buvo tolygu išduoti savo bendražygius, likusius Lietuvoje. Kitaip tariant, žmogus, įtaisęs Luką Prancūzijos slaptojoje tarnyboje, dabar įtikino jį iš jos pasitraukti. Tai buvo netikėta permaina, išmušusi jam pagrindą iš po kojų.

Jie neapsidžiaugė sužinoję apie Luko pasitraukimą iš tarnybos 1949-ųjų sausį, net grasino jam, kad išsiųs iš šalies. Bet kadangi Monikai buvo leista gyventi šalyje ir ji ištekėjo už Luko praėjusį rudenį, valdžia neturėjo teisinio pagrindo išsiųsti jį iš šalies. Tiesa, Luko dokumentų dėl gyvenamosios vietos tvarkymas tęsėsi labai ilgai, nežinia ar dėl biurokratinių priežasčių, ar dėl apgalvotų jo kerštingų SDECE prižiūrėtojų veiksmų.

Dabar Lukas buvo laisvas nuo jų, bet menkai teudirbo ir nebežinojo, ką toliau veikti su savo gyvenimu. Kol kas neskubėdamas rašė prisiminimus.

Jis priėjo Sen Antuano gatvę, kuri pamažu prisipildė moksleivių ir moterų, išėjusių pirkti produktų vakarienei. Jis ėjo šaligatviu tarp gatvėje sustatytų stalų, nukratų vaisiais ir daržovėmis, ir prekystalių palei parduotuves, o moterys padrąsinamai šūktelėjo pirkti jų gėrybes. Jis nemėgo būti minioje, kur negali matyti, kas eina už nugaros.

Bet ko gi jam bijoti čia, Paryžiuje? Prancūzai jo nežudys. Sovietai gal ir būtų pabandę su juo susidoroti iškart po karo, jei jis būtų veikęs kur nors Berlyne ar Vienoje, bet čia jie nieko jam nepadarys. Jis buvo per smulki žuvelė. Gal jie net nežino, kad jis gyvas. Ir vis dėlto jo šeštasis pojūtis, išsivystęs tapus partizanų, įspėjo būti apdairiam.

Lukas stabelėjo nusipirkti burokėlių. Švieži burokėliai vėlyvą vasarą buvo nuostabus dalykas ir jam norėjosi barščių, savo gimtinei būdingo patiekalo. Sakoma, kad Paryžius turi viską, tačiau šis miestas vis tiek nėra namai. Jausmą, kad esi namie, tekdavo prisišaukti kitais būdais.

Gyvenime Lukas jautėsi nuo visko atsijęs, plaukiantis pasroviui. Anglams jo labai reikėjo, bet jis jiems atsakė. Dabar truputį dėl to gailėjosi. Jis nesusidėjo ir su prancūzais. Bendraudamas su emigracine vyriausybe jautėsi esąs atgyvena, kaip mokinys, likęs antriems metams, kai jo bendraklasiai yra baigę mokyklą.

Paryžius niekada netaps jam namais dėl paprastų priežasčių. Pirmiausia, čia nebuvo grietinės, o tai jį šiek tiek pykdė, nes ji buvo esminė tikrų barščių sudedamoji dalis. Prancūzija turėjo savo Crème fraîche, bet jos skonis kitoks. Lukui teks pačiam nusipirkti nepasterizuoto pieno ir rūgšties, tačiau grietinė bus gatava tik kitą dieną, vis tiek per vėlai vakarienei. Bet tai nesvarbu. Šįvakar jis gali išvirti didelį puodą barščių, kad pakaktų ir rytdienai, ir pavalgyti jų su grietine rytoj.

Be savo prisiminimų kito darbo jis neturėjo ir vos sudūrė galą su galu. Jie negalėjo įpirkti daug mėsos ar sūrio, bet buvo tokių gyvulio kūno dalių, kurių prancūzai nevertino, pavyzdžiui, šonkaulių, tad jie buvo pigūs ir jis galėjo įdėti jų į verdamą sriubą.

Prancūziškosios bagetės buvo labai skanios, tačiau kartais Lukas ilgėjosi lietuviškos duonos; tuomet jis kirsdavo Sen Antuano gatvę ir sukdamo į vieną iš šalutinių gatvelių, kurioje buvo žydams priklausanti parduotuvė, ir nusipirkdavo tamsios ruginės duonos. Valgyti barščius užsikandant bagete būtų neįsivaizduojama. Galiausiai pakeliui į namus jis sustojo nupirkti litro stalo vyno, *vin gris*, kurį taip mėgo Monika.

Grįžęs į butą, Lukas įsipylė sau taurę vyno ir sudėjo virti burokėlius. Po valandos jis nupylė karštą raudoną vandenį, atsargiai, kad neapsitaškytų marškinių, paskui burokėlius nulupo ir sutarkavo. Sutarkuotus burokėlius sudėjo į puodą, šaltu vandeniu apsipylė pirštus, kad išbluktų įsigėrusi spalva, tada atskyrė šonkaulius poromis ir sudėjo juos į puodą, vėliau įdėjo šiek tiek morkų ir svogūnų.

Palaukė, kol sriuba užvirs, pasiėmė taurę ir vyno butelį ir atsisėdo prie lango į kiemo pusę stebėti kieme žaidžiančių vaikų, kol tėvai jų nepasišaukė į vidų vakarieniauti.

Dvi mergaitės ir vienas berniukas tyliai žaidė kieme, jie arba buvo taip įbauginti kiemsargės, kad nešūkavo ir nelakstė, arba buvo karta iš kartos Paryžiuje augančių žmonių vaikai, todėl ramiai priėmė savo laisvės apribojimą. Atrodė, kad net parkuose vaikai beveik nebėgioja. Jie buvo tarsi pirma laiko susenę, kalbėdavosi vieni su kitais atsistoję priešais ir sukryžiaavę rankas ant krūtinės.

Po valandos Lukas nuėjo patikrinti barščių, nusprendė, kad jie jau išvirė, išjungė viryklę, padėjo puodą į šoną, nulupo bulves ir sudėjo jas virti. Jis padengė nedidelį stalą, pastatė ant jo butelį vyno ir pastebėjo, kad likusi vos viena taurė. Jis išgėrė tą paskutinę taurę, paliko bulves virti ant silpnos ugnies ir vėl išėjo pas vyno pardavėją nupirkti dar vieno butelio.

Gatvėje jis sutiko iš paskaitų institute grįžtančią Moniką, nešinę knygų krepšiu. Ji buvo susisegusi plaukus kaip visuomet, kai eidavo į paskaitas, taip atidengdama savo veidą, kuris pavakario šviesoje buvo aukso spalvos. Jos lūpos buvo minkštos ir putlios; ji iškart nusišypsojo vos jį pamatė ir pamojo jam laisva ranka.

Apkabino ją vos priartėjusią, o kai ketino atsitraukti, ji savo laisvą ranką uždėjo jam ant pakaušio ir prilaikė, kad pratęstų bučinį.

– Tu labai miela, – pasakė jis.

– Visą dieną apie tave galvoju.

Taip kartais nutikdavo, vieną arba kitą užvaldžius geismui, kuriam buvo sunku atsisipirti.

– Palikau bulves virti. Prižiūrėk jas, kol grįšiu. Nupirksiu dar vieną butelį vyno.

Aš vis tiek negalėsiu jo gerti šį vakarą, nes turiu mokytis. Kodėl tau negrįžus kartu su manimi, mes truputį pasilinksimintume prieš vakarienę.

– Puikus pasiūlymas, – atsakė Lukas, – bet leisk man nupirkti vyno, jei kartais apsigalvotum.

– Ar mes dar ne per jauni, kad santuokoje teiktume pirmenybę vynui?

Jis truputį susierzino ir jau ketino kažką sakyti, bet pažvelgęs į ją suprato, kad ji teisi. Pabučiavo jai kaklą, paėmė jos ranką sau į parankę ir kartu parėjo į namus, klausydamasis jos pasakojimo apie dienos įvykius, o pats galvodamas, kad turėtų pasiieškoti darbo. Nebuvo gerai, kad vakarienei ruošti skiria tiek daug laiko.

Jis uždarė duris ir atsigrėžė, o ji jau buvo spėjusi pasidėti krepšį ant grindų, nusivilkti švarkelį ir jau rinko segtukus iš plaukų.

– Atrodo, kad labai skubi, – pasakė Lukas.

– Noriu tavęs.

Jis apkabino ją per juosmenį, prisitraukė arčiau, kad pabučiuotų, ir atsegė sijono sąsagą nugaroje bei sągą po ja. Sijonas nukrito ant grindų, ir ji nusijuokė.

– Sakei, kad skubi, – tarė Lukas.

– Bet maniau, kad sugebėsime nueiti iki miegamojo.

– Tam nėra laiko, madam. Rankas aukštyn.

Ji pakėlė rankas, o jis suėmė jos megztinį už apačios ir nuvilko jai per galvą, tuomet švystelėjo jį už nugaros, jai virš galvos.

Kažkas pabeldė į duris.

Monika juokais išsprogino akis, tarsi būtų išsigandusi, ir sulaukė kylantį juoką, tuomet puolė rinkti išmėtytų drabužių.

– Kas ten? – paklausė Lukas neatidarydamas durų.

– Ona.

– Tuoj atidarysiu.

Jis šiek tiek palūkėjo, kol Monika dingo iš prieškambario, ir atidarė duris. Priešais jį stovėjo Ona, viena ranka apkabinusi stiklainį, o kitoje laikydama portfelį. Dabar ji nešiojo akinius ir todėl atrodė labai rimta. Ji pabučiavo jį į abu skruostus.

– Sveikintis ant slenksčio – blogas ženklas.

– Tik Lietuvoje, – atsakė Ona. – O kadangi mes Paryžiuje, tai nėra ko jaudintis.

– Ką čia atnešei?

– Mama užraugė agurkų ir paprašė atnešti jums.

– Ar pasiliksi vakarienės? Ji beveik paruošta.

– Manau, kad taip. Tikriausiai po to pasiliksiu čia pasimokyti. Pas mamą visą vakarą rinksis mokiniai, o aš noriu truputį paskaityti, prieš prasidedant paskaitoms kitą savaitę.

– Tu visuomet čia laukiama, – pasakė Lukas, tačiau juto šioją tokį apmaudą.

Įėjo Monika, seserys pasibučiavo ir visi trys nuėjo į virtuvę vakarieniauti. Ona ir vėl pabandė įtikinti Moniką, kad ši mestų slaugos mokslus ir imtųsi medicinos studijų, tačiau Monika nesutiko. Slaugos mokslus baigs greičiau. Ji nenorėjo delsti.

Jiems pavalgus, Lukas susigėdo, kai Monika paprašė sesers išeiti pusvalandį pasivaikščioti. Ona sutiko, jei tik jie duos pinigų kavos puodeliui. Seserys buvo praktiškos ir nesigėdijo savo seksualinių poreikių, o Lukas jautėsi kaip pernelyg drovus kaimo bernaitis.

Kai Ona grįžo, jis plovė indus, ir seserys susėdo skirtingose stalo pusėse dirbti savo darbų. Jos buvo labai susikaupusios ir beveik nesikalbėjo. Lukas paliko šlapius indus šalia kriauklės, o pats pasiėmė knygą ir nuėjo į svetainę. Vakaras praėjo ramiai, o sutemus jis su Monika palydėjo Oną atgal į namus. Jiems grįžtant, vakaras ėmė darytis vėsus. Lukas paklausė, ar Monika nenorėtų nueiti kur nors išgerti, tačiau ji jautėsi pavargusi, be to, jie neturėjo tiek pinigų, kad galėtų gerti kavinėse. Bet ji padaršino jį eiti vieną. Jis palydėjo ją namo, o pats grįžo į Sen Antuano gatvę išgerti.

Jis užėjo į darbininkų kavinę už kampo nuo pagrindinės gatvės. Ji buvo pilna vyrų mėlynais darbo drabužiais – kai kurie dirbo atsitiktinius darbus mieste, kiti sėdėjo čia ir gėrė jau kelias valandas po darbo pabaigos. Žmonos nebuvo labai patenkintos, kai jie galiausiai grįš namo. Buvo pilna dūmų ir girdėjosi pokalbiai įvairiomis kalbomis; dauguma darbininkų buvo lenkai arba italai. Lukas užsisakė bokalą alaus ir taurelę kalvadoso, pigiausio iš gėrimų, tuomet greitai abu išgėrė ir užsisakė dar vieną stiklą alaus. Tik pajutęs malonų atsipalaidavimą atsisuko apžvelgti baro lankytojų, apsėdusių stalus, ir žvilgtelėti pro langus į gatvę.

Zolys sėdėjo už stalo prie lango, pasidėjęs taurę vyno priešais save ir sukryžiuavęs rankas, ir stebėjo Luką. Jis vilkėjo kostiumą ir ryšėjo kaklaraištį, o kepurė gulėjo šalia ant kėdės. Jis rūkė cigaretę – visada stilingas, net čia, darbininkų klasės bare.

DEVYNIOLIKTAS SKYRIUS

Jie sėdėjo vienas priešais kitą, per vidurį pasistatę butelį vyno, bet Luko taurė buvo nepaliesta. Langas į kiemą buvo praviras ir jis girdėjo, kaip akmenimis grįstame kieme šnekasi vaikai. Ką taip tyliai ir rimtai aptarinėja maži vaikai?

Tikriausiai paslaptis. Nuo pat vaikystės visi dangsto tiesą, ir tai atitinkamai keičia tikrovę.

Lukas norėjo vyno savo taurėje, bet stengėsi šiam potroškiui atsispirti. Dabar prabanga gerti vyną jam asocijavosi su kitu pasauliu, tokiu nerealiu, kuriame gyveno iki pasirodant Zoliui.

Lukas galvojo apie dalykus, apie kuriuos jau seniai nebuvo galvojęs. Ar Titnagas su Lakštingala dar

gyvi. Ar yra žinių apie jo tėvus. Ir, svarbiausia, kaip Elena gali būti gyva, jei Titnagas matė jos kūną, gulintį ant žemės prie bunkerio.

Sunku buvo net pagalvoti, ką su ja padarė raudonieji tada, kai nugabeno į kalėjimą, bet jis negalėjo nustoti apie tai galvojęs. Vienintelė paguoda buvo mintis, kad jie tikriausiai jos nekankino, jei ji ir taip buvo smarkiai sužeista. Iš pradžių jie būtų ją pagydę ir tik paskui mėginę palaužti. O jei jie žinojo, kad ji atsakinga už žudynes sužadėtuvių vakarėlyje Marijampolėje, daug gailėsčio iš jų nebuvo galima tikėtis.

Bet gal Titnagas spėjo ją laiku išvaduoti.

Viena iš mergaičių kieme sušuko iš skausmo. Ji pargriuvo ir pravirko, o jos draugai guodė ją. Jis norėjo turėti vaikų, norėjo gyventi laikais, kai įmanoma turėti vaikų.

Monikos veidas buvo drėgnas nuo ašarų, bet ji jau buvo apimusi nuo jų pokalbio pradžios maždaug prieš valandą. Jis vėl prabilo:

– Esu įsipareigojęs savo pirmajai žmonai. Turiu pas ją grįžti. Prieš duodamas pažadą tau, esu davęs pažadų kitiems.

– Savo pirmajai žmonai, – karčiai tarė Monika. – Poetizuoji mano skausmą.

Monika manė, kad Lukas vartoja metaforą ir pirmąją žmoną vadina Lietuva, tačiau jis jai nieko neaiškino. Dabar jautėsi atsakingas už Eleną ir nenorėjo kalbėti apie savo gyvenimą su ja girdint kitai moteriai, net šitai. Jis sąmoningai tolo nuo Monikos, ir dabar ji jam atrodė svetima, tarsi kažkas iš atsitiktinio gyvenimo epizodo.

Nors žinojo, kad geriau išlikti šaltam, Monika tebebuvo ta moteris, kuri priėjo prie jo Bavarijos kaime, kuri vėl įkvėpė jį gyventi pirmaisiais sunkiais mėnesiais Paryžiuje. Jis ją mylėjo, bet negalėjo leisti tam jausmui užvaldyti minčių. Privalėjo išvaryti ją iš savo širdies, tačiau užduoties būtinybė jos nė kiek nepalengvino.

Lukas Monikai papasakojo ne viską, ką jam pasakė Zolys, tik tiek, kad britai pateikė naują pasiūlymą jam grįžti į Lietuvą ir kad jis jį priėmė.

Monika pakėlė savo taurę ir visą išgėrė, tačiau jos nebebripildė.

– Mes vos spėjome pradėti savo gyvenimą čia, – pasakė ji. – Turėjome galimybę šį tą susikurti. O dabar tu nori viską mesti dėl kažkokio nuotykiu. Baigęs rašyti knygą galėjai studijuoti ką tik nori. Mediciną, architektūrą. Jei tau taip patinka kariuomenė, galėjai užsirašyti į Prancūzijos karininkų mokyklą.

– Aš nesakiau, kad nebegrįšiu.

Juk gali paaiškėti, kad Elena mirusi. Gali būti, kad Zolys meluoja, kad prisiviliotų jį į Lietuvą ir jis padėtų Lozoriui.

– Nemėgink sušvelninti to, ką pasakei. Kokia tikimybė, kad grįši? Tave gali nužudyti bandant patekti į šalį arba gali žūti būdamas Lietuvoje. Esu beveik tikra, kad niekad negalėsi išvykti. Ne be reikalo tai vadinama geležine uždanga.

– Taip, tai rizikinga, tačiau įmanoma. Kartą jau buvau ištrūkęs. Galbūt po metų vėl būsiu čia.

– Tai tarsi kelionė į mirusiųjų pasaulį. Pagalvok apie tai, ko atsižadi. Negi taip silpnai mane myli?

– Aš labai tave myliu.

– Tuomet nieko nesuprantu. Tu tiesiog kareivis, kuriam sunku prisitaikyti prie civilių gyvenimo. Duok sau dar truputį laiko. Dabar tau nuobodu, nes tik sėdi prie stalo ir rašai tą knygą, o blogiausia, kad rašydamas visą laiką galvoji apie praeitį, vėl išgyveni pasibaigusias kovas. Bet jei nenorėtum, galėtum nesėdėti prie stalo ištisas dienas. Galėtum tapti kuo nors – statybininku, ūkininku kaip tavo tėvas ar – nežinau – lakūnu.

Lukas į tai nieko neatsakė.

– Padėk man. Aš ieškau žodžių, kurie tave sulaikytų.

– Tu nerasi jų. Žinotai, kad ši diena gali išaušti. Kaip manai, kam SDECE mane ruošė?

– Su SDECE baigta, tu iš ten pasitraukei. O tavo keistas pareigos suvokimas sugriauš mūsų abiejų gyvenimus. Kaip su tavo įsipareigojimais man?

Lukas pažvelgė pro langą ir ištiesė ranką vyno taurės link, tačiau susilaikė. Jis ketino pripildyti Monikos taurę, tad pažvelgė į ją, norėdamas įsitikinti, ar ji nori dar vyno, tačiau ji smarkiai papurtė galvą.

– Pasakyk man štai ką, – paprašė Lukas. – Kaip čia nutiko, kad jūs su Ona išsiruošėt į Vokietiją paklaudyti mano paskaitos?

– Mes buvome daug apie tave girdėjusios. Ilgėjomės namų ir norėjome išgirsti apie Lietuvą.

– Taip, tačiau klausytojų iš kitų šalių daugiau nebuvo. Ten buvo vos keli žmonės iš kitų okupuotų Vokietijos zonų, o apie Prancūziją nė neverta kalbėti.

– Kurlink sukū? Koks dabar skirtumas?

Jis vis tiek norėjo išgirsti atsakymą.

– Kaip jums pavyko gauti leidimus kelionei į Vokietiją?

Mes su Ona pasiprašėme vizų. Nežinau. Neprisimenu.

– Niekas nebūtų išdavęs jums vizų be rimtos priežasties, vien todėl, kad paprašėte. Keliavimas buvo ribojamas. Tikriausiai dėdė padėjo. Ar ne?

– Tikriausiai.

– O gal jis pats ir pakišo mintį apie kelionę? Gal paprašė jūsų padaryti jam ir SDECE paslaugą? Ar jūs turėjote atvilioti mane į Prancūziją, kad jie galėtų pateikti man pasiūlymą?

– Gal ir buvo kažkas panašaus. Bet nė neįsivaizdavau, kad galiu tave įsimylėti. Niekada neapsimetinėjau su tavimi.

– Kai tą rytą Vokietijoje nutraukiau pokalbį ir nuėjau, tu atsekei man iš paskos į laukus. Įtikinai mane atvažiuoti į Paryžių. Nesakau, kad melavai. Sakau, kad situacija tapo nebevaldoma. Tu išsikvietei mane iš Vokietijos savo dėdės ir Prancūzijos slaptosios tarnybos prašymu, o kai supratai, kad aš tau patinku, paprašei jų leidimo mane pasilaikyti. Dėdė sutvarkė šitą reikalą prieš išvykdamas į Ameriką kaip atsiveikinimo dovaną tau.

– Tai kuo mane kaltini? Kad per stipriai tave myliu?

– Niekuo tavęs nekaltinu. Tu elgeisi taip, kaip manei buvus teisinga. Dabar aš elgiuosi taip pat.

– Bet rinktis mirtį nėra teisinga. Pagalvok, kaip sunku man bus tapti tavo našle. Raudonieji tave nužudys. Taip, nužudys, neneik to. O aš mieliau mirčiau, nei tavęs netekčiau. Tavo mirtis bus kaip negyjanti žaizda. Pasigailėk manęs ir nepaversk našle.

– Dabar nebegaliu atsitraukti. Negalėčiau sugyventi pats su savimi. Mirčiau iš gėdos.

– Gėdos kam?

– Ir gyviesiems, ir mirusiesiems. Mano širdis liepia man grįžti.

– Tuomet tavo širdyje nėra vietos man.

– Vietos tau joje yra, bet gyventi šitaip ilgiau nebegaliu. Mes galėtume susikurti gyvenimą čia. Nuo senų senovės žmonės keliavo, palikdami namus, kad susikurtų sau geresnį gyvenimą. Bet man bloga nuo minties, kad esu išplėštas iš savo šalies ir gyvenu kaip valkata Vakaruose. Čia jaučiuosi bevertis. Man nesvarbu, kokios turtingos šitos šalys – jos niekada nebus man savos. Ir niekada nebūsiu čia gerbiamas. Visada liksiu tik užsienietis, imigrantas, valkata, besikapstantis Vakarų Europos ar Amerikos turtų likučiuose. Man savigarba to neleidžia.

Ji nieko neatsakė. Lukas pakilo ir nuėjo jos link, bet ji nusigrėžė. Jis vis tiek pritūpė šalia, glostė jai plaukus ir pabandė nušluostyti ašaras.

– Neleisiu niekam taip lengvai manęs nužudyti, – pasakė jis. – Būsiu atsargus. Tačiau mes gyvename tam tikrais laikais ir tie laikai mus formuoja. Turiu būti tuo, kuo būti iš manęs reikalauja šie laikai.

– Kodėl tu vėli į visa tai likimą? Pagalvok apie visus tuos žmones, kurie atliko savo pareigą karo metu ir už savo pastangas sumokėjo mirtimi. Niekas nebetiki pareiga. Dabar svarbiausia – žmonės.

– Šiais laikais žmonės daug kuo nebetiki, bet tie dalykai netampa mažiau svarbūs. Niekas negali išvengti laiko, kuriame gyvena, nei drąsuolis, nei bailys. Moteris irgi negali.

Ji net nebežiūrėjo į jį. Jis žinojo, kad negali jos paguosti, todėl atsistojo ir nuėjo prie lango pažiūrėti į žaidžiančius vaikus.

– Zolys pažadėjo palaikyti su tavimi ryšį ir padėti tau su pinigais. Jei gali, lauk manęs, bet tik kurį laiką. Jei ilgai nieko apie mane neišgirsi, pradėk naują gyvenimą.

Ji nieko neatsakė.